Co-funded by
the European Union

IMVET

Inclusieve mobiliteit in het beroepsonderwijs en de beroepsopleiding (IMVET)
Het organiseren van inclusieve mobiliteit voor studenten met een beperking in het beroepsonderwijs en -opleiding
Richtlijnen voor de toolkit

Gefinancierd door de Europese Unie. De standpunten en meningen die hierin worden weergegeven, zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en komen niet noodzakelijkerwijs overeen met die van de Europese Unie of het Europees Uitvoeringsagentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA). Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Over dit document

Inclusieve mobiliteit in beroepsonderwijs en -opleiding (IMVET) is een driejarig project (2023-KA220-VET-000154977) dat wordt gefinancierd door Erasmus+ in het kader van Kernactie 220.

Dit document is het resultaat van deskresearch en focusgroeponderzoek uitgevoerd door ons consortium:

ECIO (Expertisecentrum voor Inclusief Onderwijs in Nederland)
Koning Willem 1 College (instelling voor beroepsonderwijs in Nederland)
Tartu Vocational College (instelling voor beroepsonderwijs en -opleiding in Estland)
Firda (instelling voor beroepsonderwijs in Nederland)
DSE Achaia (Overheidsorgaan dat toezicht houdt op het voortgezet onderwijs in Griekenland)
CESUR (instelling voor beroepsonderwijs in Spanje)
SDO Diakonia College of Finland (instelling voor beroepsonderwijs in Finland)

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

1 Module 1: Inleiding 4
1.1 Doel van de richtlijnen 4
1.2 Doelgroep 5
1.3 Inzichten in inclusieve mobiliteit in het mbo 5
1.4 Overzicht van de Erasmus+-regelgeving inzake inclusie 7
1.5 Evenwicht tussen privacy en het delen van noodzakelijke informatie 8
Module 2: Eerste voorbereidingen 9
2.1 Bevordering van inclusieve mobiliteit 9
2.2 In kaart brengen van ondersteunende diensten voor mensen met een functiebeperking in gastlanden 10
2.3 Samenwerking aangaan met gastinstellingen en stageaanbieders 11
2.4 Toewijzing van rollen en verantwoordelijkheden aan medewerkers 11
Module 3: Voorbereidingen vóór de mobiliteit 13
3.1 Individuele ondersteuningsplannen 13
3.2 Wat bespreek je met de student? 13
3.3 Voorbereidende bijeenkomst met studenten en/of ouders 15
3.4 Een noodplan opstellen 16
3.5 Voorbereidende bezoeken 16
3.6 Andere belangrijke aandachtspunten vóór de mobiliteit 18
Module 4: Ondersteuning tijdens de mobiliteit 20
4.1 Erasmus+-kwaliteitsnormen voor ondersteuning 20
4.2 Ondersteuningsgebieden 20
4.3 Soorten ondersteuning 21
Module 5: Ondersteuning na de mobiliteit 22
5.1 Ondersteuningsstrategieën 23
Bibliografie 24

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

1 Module 1: Inleiding

1.1 Doel van de richtlijnen

“Speciale behoeften maken deel uit van iemands leven, ze zijn geen reden waarom iemand niet dezelfde dingen zou mogen doen als anderen.” (docent uit Estland)[1]

Iedere student, met of zonder beperking, moet dezelfde kans krijgen om internationale ervaring op te doen. In de praktijk gebeurt dat nog niet altijd. Onderzoek laat zien dat studenten met een beperking nog minder vaak meedoen aan uitwisselingen of stages in het buitenland. Dat is jammer, want juist deze ervaringen helpen bij persoonlijke groei, meer zelfvertrouwen en een betere voorbereiding op het werk. Met deze richtlijnen willen we dit verbeteren.

"Het was motiverend om te zien dat er ook voor mij kansen zijn. Dat geeft hoop voor de toekomst." (student uit Griekenland)

Dit document dient als praktische gids voor instellingen in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) die mobiliteit toegankelijk willen maken voor alle studenten. Hier vind je concrete stappen, tips en best practices om inclusie en ondersteuning te garanderen voor, tijdens en na de mobiliteit.

Voordat we verdergaan, is het belangrijk om twee sleutelbegrippen te begrijpen die centraal staan in deze richtlijnen:

- **Functiebeperkingen:** “Langdurige lichamelijke, mentale, verstandelijke of zintuiglijke beperkingen die er, samen met bepaalde drempels, voor kunnen zorgen dat iemand niet altijd volledig en gelijk kan meedoen in de samenleving.” (Bron: VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, 2006)

- **Onderwijsprofessional:** “Een professional die studenten direct of indirect ondersteunt bij hun deelname aan internationale mobiliteit. Dit kan een docent/coach, internationaliseringscoördinator of stagebegeleider zijn.”

Alle citaten in dit document zijn afkomstig uit de opmerkingen en meningen van de docenten en studenten die hebben deelgenomen aan de verschillende activiteiten die tijdens het IMVET-project zijn georganiseerd.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Elke student is anders. Deze toolkit geeft een richting, maar geen standaard oplossing. Het vraagt om maatwerk, goede samenwerking en vooral een open houding. Samen zorgen we voor een omgeving waarin studenten niet alleen kunnen meedoen, maar zich ook verder kunnen ontwikkelen in hun talenten, zelfstandigheid, zelfvertrouwen en zelfinzicht.

De richtlijnen zijn onderverdeeld in zes **hoofdonderdelen**:

1. **Doel van de richtlijnen**: een korte uitleg over wat het doel is van dit document en wat je erin kunt verwachten.
2. **Voorbereiding vóór het organiseren van mobiliteit**: richtlijnen voor de planning en wat een instelling vooraf nodig heeft om goed voorbereid te zijn.
3. **Activiteiten vóór vertrek**: wat er geregeld moet worden zodra de mobiliteit definitief doorgaat.
4. **Tijdens de mobiliteit**: hoe je zorgt voor goede ondersteuning, toegankelijkheid en inclusie gedurende de hele periode in het buitenland.
5. **Na de mobiliteit**: stappen voor evaluatie en wat er daarna nog nodig is, zoals nazorg en opvolging.
6. **Bronnen en verwijzingen**: praktische hulpmiddelen, voorbeelden en overzichten die mbo-instellingen helpen om studenten met een beperking goed te ondersteunen.

1.2 Doelgroep

Deze toolkit is bedoeld voor mbo-opleidingen met enige ervaring met Erasmus+, die studenten met een beperking willen opnemen of hun algehele inclusiviteit willen verbeteren. De toolkit biedt praktische richtlijnen en belangrijke aandachtspunten om deze studenten effectief te ondersteunen. Hoewel inclusie extra middelen kan vergen, wegen de voordelen, zoals verbeterde vaardigheden, persoonlijke groei en inzetbaarheid op de arbeidsmarkt, ruimschoots op tegen de investering.

1.3 Inzichten in inclusieve mobiliteit in het mbo

Inclusieve mobiliteit is belangrijk om ervoor te zorgen dat studenten met een beperking dezelfde kansen krijgen om naar het buitenland te gaan. Toch doen deze studenten nog niet vaak mee aan uitwisselingen of stages in het buitenland.

Onderzoek van het IMVET-consortium laat zien dat verschillende drempels een rol spelen. Dit kunnen fysieke, praktische, emotionele, culturele of organisatorische belemmeringen zijn. Het onderzoek geeft ook oplossingen om deze drempels te verminderen en mobiliteit toegankelijker te maken.

De tabel hieronder geeft een overzicht van de belangrijkste behoeften van studenten en professionals in het mbo. Deze informatie helpt bij het organiseren van inclusieve mobiliteit.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Behoeften van studenten in het mbo	Behoeften van onderwijsprofessionals
• Op tijd duidelijke informatie over de mogelijkheden voor mobiliteit. Ervaringen van andere studenten helpen hierbij. • De kans om mee te doen aan internationale mobiliteit, met een open en eerlijk selectieproces. • Verschillende vormen van mobiliteit, zoals korte verblijven of groepsreizen. • Programma's die passen bij wat iemand nodig heeft, met een duidelijk dagprogramma, ruimte om even alleen te zijn, passende huisvesting en toegankelijke activiteiten. • Vooraf duidelijkheid over de kosten die je zelf betaalt. • Goede begeleiding en voorbereiding vóór vertrek, zoals duidelijke verwachtingen, hulp bij administratie en eventueel een voorbereidend bezoek. • Een goede band met reisgenoten, zoals docenten, medestudenten of collega's tijdens een stage. • Een veilige omgeving tijdens de mobiliteit, waarin je jezelf kunt zijn en je geaccepteerd voelt. • Toegang tot ondersteuning tijdens de mobiliteit, zoals medische of psychologische hulp.	• Studenten die extra hulp nodig hebben, vroeg in beeld hebben. • Weten welke extra financiering en ondersteuning er is voor studenten. • Een goed netwerk van stagebedrijven die toegankelijk en inclusief zijn. • Begeleiders met de juiste kennis en vaardigheden. • Een schoolbeleid dat gericht is op inclusie, met leidinggevenden die dit stimuleren. • Duidelijke afspraken over wie zorgt voor het welzijn van studenten, vooral bij groepsreizen. • Kennis en ervaringen uitwisselen met collega's over mobiliteit. • Goed voorbereid zijn op noodsituaties, met duidelijke afspraken en vaste contactpersonen. • Goede samenwerking tussen docenten, zorgmedewerkers en medewerkers van internationalisering.

Meer informatie over dit onderwerp vind je in het onderzoeksrapport van het IMVET-consortium. Dit onderzoek is uitgevoerd in vijf Europese landen en geeft waardevolle inzichten in de behoeften, vragen en uitdagingen van zowel studenten als professionals rond inclusieve mobiliteit.

Lees hier het volledige rapport: Onderzoeksrapport over de uitdagingen en behoeften van studenten en professionals in het beroepsonderwijs om mobiliteit toegankelijker te maken

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

1.4 Overzicht van de Erasmus+-regelgeving inzake inclusie

In de Erasmus+ Programmagids 2025 is inclusie een belangrijk speerpunt. Het doel is dat ook studenten met minder kansen kunnen deelnemen aan internationale activiteiten. Daarom biedt het programma extra financiële ondersteuning en regelingen:[2]

1. Inclusieondersteuning voor deelnemers

Deze ondersteuning helpt studenten met minder kansen om volledig mee te doen aan mobiliteit. Het gaat om extra kosten die niet binnen de standaard beurs vallen:

1.1. **Reis- en verblijfskosten:** extra kosten voor reizen en dagelijks verblijf.

1.2. **Ondersteuning voor speciale behoeften:** kosten voor bijvoorbeeld aangepaste huisvesting, medische hulp, hulpmiddelen, persoonlijke begeleiding of extra taalondersteuning (zoals gebarentaal of braille).

1.3. Ook **personeel** kan ondersteuning krijgen, bijvoorbeeld als iemand extra hulp nodig heeft om mee te gaan als **begeleider** of voor een **voorbereidend bezoek**.

De vergoeding is gebaseerd op de werkelijke kosten en kan oplopen tot 100%.

2. Uitzonderlijke kosten zijn kosten die nodig zijn om deelname mogelijk te maken, maar die niet onder de standaardregelingen vallen:

2.1. **Hoge reiskosten:** voor deelnemers die dure reisarrangementen nodig hebben.

2.2. **Financiële garantie:** als het Nationaal Agentschap hierom vraagt. Voor deze kosten geldt een vergoeding tot maximaal 80% van de werkelijke kosten.

3. Inclusieondersteuning voor organisaties Ook instellingen kunnen extra ondersteuning krijgen om mobiliteit voor studenten met minder kansen te organiseren.

- De bijdrage is €125 per deelnemer.
- Dit bedrag is bedoeld voor extra werk en organisatiekosten.

Aanvraagprocedure en aandachtspunten:

1 **Goede motivatie**: beschrijf duidelijk waarom de extra ondersteuning nodig is en welke kosten daarbij horen.

2 **Administratie**: zorg voor een goede registratie en bewaar alle bonnetjes. Dit is nodig voor de vergoeding.

3 **Contact met het Nationaal Agentschap**: neem bij vragen of twijfel contact op voor advies over de aanvraag en de regels.

[2] Alle informatie in deze paragraaf is gebaseerd op de Erasmus-programmagids 2025. De inhoud en de genoemde bedragen kunnen per editie veranderen

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Voor meer informatie en de exacte voorwaarden kun je de Erasmus+ Programmagids 2025 raadplegen.

1.5 Evenwicht tussen privacy en het delen van noodzakelijke informatie

Bij het organiseren van inclusieve mobiliteit voor studenten met een functiebeperking is het belangrijk om zorgvuldig om te gaan met persoonlijke informatie van studenten. Je wilt hun privacy respecteren, maar ook zorgen dat ze de juiste ondersteuning krijgen. Onderstaande stappen helpen om hier een goede balans in te vinden:

1. **Vraag gedocumenteerde toestemming:** vraag altijd eerst om duidelijke, schriftelijke toestemming voordat je persoonlijke of medische informatie deelt. Leg uit welke informatie je deelt, met wie en waarom dit nodig is (bijvoorbeeld voor huisvesting of veiligheid). Laat de student zelf bepalen hoeveel hij of zij wil delen.
   Hier vind je een voorbeeld van een schriftelijk toestemmingsdocument.
2. **Houd je aan privacyregels**: volg de regels van de AVG en het privacybeleid van je instelling. Deel alleen de informatie die echt nodig is, en alleen met mensen die deze informatie nodig hebben om hun werk goed te doen. Zorg er ook voor dat gegevens veilig worden opgeslagen.
3. **Deel informatie in stappen (gelaagd):** geef uitgebreide informatie alleen aan medewerkers die direct betrokken zijn bij ondersteuning en planning. Met andere partijen, zoals de gastinstelling, deel je alleen wat nodig is. Bijvoorbeeld: "de student heeft een toegankelijke kamer nodig" in plaats van medische details.
   Is er sprake van een serieus gezondheidsrisico (bijvoorbeeld epilepsie)? Zorg dan dat betrokken begeleiders dit weten, maar alleen met toestemming van de student.
4. **Faciliteer directe communicatie:** moedig studenten aan om zelf hun vragen en behoeften te bespreken met de juiste contactpersonen, zoals medewerkers van de gastinstelling. Bied eventueel ook anonieme manieren aan om vragen te stellen, bijvoorbeeld via een online formulier of chatbox, zodat studenten vragen kunnen stellen zonder persoonlijke gegevens vrij te geven.
5. **Maak samen met de student een persoonlijk mobiliteitsplan:** richt je daarbij op wat iemand nodig heeft om goed te kunnen deelnemen. Richt je op praktische ondersteuning, zoals hulp bij reizen, huisvesting of aanpassingen op de werkplek.
6. **Zorg voor training van medewerkers:** train medewerkers in het omgaan met privacygevoelige informatie. Benadruk het belang van respect, vertrouwelijkheid en het volgen van de privacyregels.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Module 2: Eerste voorbereidingen

Een goede voorbereiding is extra belangrijk voor studenten met een beperking. Het zorgt ervoor dat de ervaring veilig, toegankelijk en prettig verloopt. Denk hierbij aan een zorgvuldige planning, het checken van de toegankelijkheid, het regelen van aanpassingen en het afstemmen met betrokken begeleiders.
Ook helpt het om studenten vooraf duidelijke informatie te geven over de reis en samen hun verwachtingen te bespreken. Dit kan onzekerheid verminderen en draagt bij aan een positieve ervaring in het buitenland.

2.1 Bevordering van inclusieve mobiliteit

"Wij staan als school voor inclusie, wat betekent dat we moeten kijken hoe we studenten met ondersteuningsbehoeften kunnen helpen om mobiel te zijn." (Docent uit Nederland)

Intern

Om inclusie binnen de organisatie te versterken, kun je de volgende stappen nemen:

1. **Toegankelijke informatie voor studenten**. Zorg dat informatie over mobiliteit duidelijk, begrijpelijk en makkelijk toegankelijk is. Gebruik eenvoudige taal en verschillende vormen (bijvoorbeeld visueel of digitaal). Laat ook voorbeelden en ervaringen zien van studenten met een beperking, zodat anderen zich hierin kunnen herkennen.
2. **Scholing van medewerkers**. Zorg dat medewerkers, zoals docenten, stagebegeleiders en internationaliseringscoördinatoren, goed zijn voorbereid om studenten met een beperking te ondersteunen – vóór, tijdens en na de mobiliteit.
3. **Bewustwording rond functiebeperkingen vergroten**. Help medewerkers om beperkingen beter te begrijpen. Kijk niet alleen naar mogelijke belemmeringen, maar ook naar de talenten en sterke punten van studenten.
4. **Aanpassingsstrategieën** Zorg voor flexibele aanpakken die aansluiten bij verschillende leerbehoeften, ook tijdens mobiliteit.

Goede communicatie en samenwerking tussen management, docenten en projectteams zijn hierbij essentieel. Gebruik waar nodig toegankelijke vormen van communicatie, zoals gebarentaal, braille of digitale alternatieven.

Daarnaast is het belangrijk om studenten en andere betrokkenen de ruimte te geven om eerlijke feedback te geven over hun ervaringen en behoeften.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Extern

Een goede samenwerking met externe partners is belangrijk om mobiliteit voor studenten met een beperking goed te organiseren. Denk hierbij aan:

1. **Gastinstelling**
2. **Vervoersbedrijven**
3. **Accommodatiedienst**

"Elke student zou de kans moeten krijgen om naar het buitenland te gaan. Het is een geweldige kans om zelfstandig te worden, taalvaardigheden te verbeteren en moed te kweken. Een uitwisselingsperiode biedt nieuwe ervaringen en verrijkt het leven van de student op een bijzondere manier die je op geen enkele andere manier kunt ervaren." (Docent uit Finland)

Daarnaast kan contact met lokale organisaties voor mensen met een beperking waardevolle inzichten en ondersteuning bieden, vooral bij minder bekende beperkingen.
Tot slot kunnen voorbereidende middelen, zoals een kennismakingsbezoek, een virtuele rondleiding of een visuele planning, studenten helpen om zich beter voor te bereiden op een nieuwe omgeving.

2.2 In kaart brengen van ondersteunende diensten voor mensen met een functiebeperking in gastlanden

Als studenten met een beperking naar het buitenland gaan, is een goede voorbereiding belangrijk. Zo zorg je dat ze veilig en prettig kunnen deelnemen. Inclusieve mobiliteit betekent dat studenten met een beperking net als anderen mee kunnen doen aan onderwijs, reizen en sociale activiteiten.
Bij de voorbereiding kijk je naar verschillende vormen van ondersteuning, afhankelijk van wat een student nodig heeft:

Toegang tot vervoer	Toegankelijkheid van de locatie	Deelname aan onderwijs en sociale activiteiten
Culturele gevoeligheid en bewustzijn	Mentale ondersteuning	Medische noodhulp
	Wet- en regelgeving	

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

1. **Toegang tot vervoer**: Controleer of vervoer (openbaar en privé) veilig en toegankelijk is.
2. **Toegankelijkheid van de locatie**: Kijk of de gastinstelling goed toegankelijk is. Denk aan liften, hellingbanen en aangepast meubilair. Controleer ook of er hulpmiddelen zijn, zoals schermlezers of andere technologie.
   Let daarnaast op een prettige omgeving, bijvoorbeeld met passende verlichting en weinig prikkels als dat nodig is.
3. **Deelname aan onderwijs en sociale activiteiten**: Ga na of er begeleiding is, zoals een mentor. Kijk ook welke hulpmiddelen beschikbaar zijn, bijvoorbeeld voor communicatie of studie. Zorg dat informatie in verschillende vormen beschikbaar is, zoals eenvoudige tekst, braille of gebarentaal.
4. **Culturele gevoeligheid en bewustzijn**: Verdiep je in hoe men in het gastland omgaat met beperkingen. Dit helpt om studenten goed voor te bereiden. Zorg ook voor passende taalondersteuning.
5. **Bewustzijn rond mentale ondersteuning**: Voor studenten kan dit een eerste reis zijn, wat spannend kan zijn. Check of er ondersteuning beschikbaar is bij stress of andere mentale vragen.
6. **Medische hulp**: Zorg dat duidelijk is welke medische hulp beschikbaar is en hoe die bereikbaar is.
7. **Wet- en regelgeving**: Houd rekening met de regels rond mensen met een beperking in het gastland.

2.3 Samenwerking aangaan met gastinstellingen en stageaanbieders

Goede samenwerking met partners in het buitenland is essentieel. Samen zorg je ervoor dat studenten met een beperking goed worden begeleid en zich kunnen ontwikkelen.
Een voorbereidend bezoek kan hierbij helpen, omdat je dan vooraf kunt checken of alles goed geregeld is; meer informatie hierover wordt gegeven in module 3.

2.4 Toewijzing van rollen en verantwoordelijkheden aan medewerkers

Duidelijke afspraken over wie wat doet, zijn belangrijk. Zo weten medewerkers wat er van hen verwacht wordt en kunnen ze goed samenwerken

“Na deze samenwerking met onze partnerdocenten en studenten streven we ernaar de kwaliteit van het onderwijs voor leerlingen met speciale

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

onderwijsbehoeften te verbeteren. De projectdoelstellingen zijn met succes bereikt en zullen naar verwachting een positieve impact hebben op alle deelnemende studenten." (Docent uit Griekenland)

De volgende rollen zijn van bijzonder belang:

1. **Administratief medewerkers** (waaronder internationaliseringscoördinatoren**)** zijn verantwoordelijk voor de organisatie van documenten, boekingen en papierwerk.
2. **Mentoren of ondersteunende docenten** bereiden studenten voor en begeleiden hen tijdens het traject.
3. **Specialisten op het gebied van ondersteuning**, denk aan een psycholoog, begeleider of specialist passend onderwijs. Zij geven extra advies en ondersteuning aan studenten, docenten en eventueel ouders.

Met deze checklist (zie module 2) kun je nagaan hoe toegankelijk jouw mobiliteitsprogramma is en waar nog verbeteringen mogelijk zijn.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Module 3: Voorbereidingen vóór de mobiliteit

Naast de standaard administratieve procedures die voor alle studenten gelden (bijvoorbeeld subsidieovereenkomsten, studieovereenkomsten en paspoorten of visa), is het een goed idee om individuele ondersteuningsplannen en een noodplan te hebben voor studenten die meer ondersteuning nodig hebben.

3.1 Individuele ondersteuningsplannen

Praat vóór vertrek met de student over verwachtingen, zorgen en wat hij of zij nodig heeft. Zo kun je samen zorgen voor een passende en positieve ervaring. Leg deze afspraken vast in een persoonlijk ondersteuningsplan.

Dit plan helpt om de mobiliteit goed te organiseren en kan (met toestemming van de student) gedeeld worden met begeleiders en de gastorganisatie. Houd altijd rekening met privacy en deel geen informatie zonder toestemming.

"Ik heb het materiaal onderzocht, wat ik mee moest nemen, wanneer ik er moest zijn. Het was vrij eenvoudig om me voor te bereiden. Ik heb de spullen ingepakt die op het papier stonden. Daarna ben ik op het juiste moment naar de juiste plek gegaan." (Student uit Estland)

Een **voorbeeld** van een mobiliteitsondersteuningsplan dat door de student en het personeel moet worden ingevuld, kan hier worden gedownload. Dit voorbeeld is ontwikkeld tijdens het Make It Happen Erasmus+-project.

Wie betrek je hierbij?

- De student zelf
- Eventueel ouders/verzorgers (zeker bij studenten onder de 18 jaar)
- Begeleiders of ondersteunend personeel

Ouders / verzorgers kunnen helpen met belangrijke informatie en geven vaak extra vertrouwen aan de student.

3.2 Wat bespreek je met de student?

Zorg voor een veilige en prettige omgeving voor het gesprek. Als een student dit prettig vindt, kan deze nog iemand meenemen. Bespreek alleen wat relevant is voor deze student. Mogelijke onderwerpen zijn:

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Verwachtingen: uitkijken naar / leren & ontwikkeling	Verwachtingen: zorgen en angsten	Gezondheidsproblemen/ behoeften
Ondersteuning van het welzijn	Individuele ondersteuningsplannen	Inclusiviteit van het programma
Toegankelijkheid van het gastbedrijf en beschikbaarheid van professionals	Vereiste mate van ondersteuning door de begeleiders	Specifieke vaardigheden van de begeleiders

1. **Verwachtingen: waar de student naar uitkijkt / leren & ontwikkeling**

Begin positief: waar kijkt de student naar uit? Wat wil hij of zij leren?, enz.

2. **Verwachtingen: zorgen en angsten**

   Bespreek eventuele angsten en kijk samen hoe je die kunt verminderen.

"Het was spannend om naar het buitenland te gaan. Ik maakte me een beetje zorgen over mijn taalvaardigheid, maar het was geweldig om te merken dat ik ermee kan overleven. Mijn zelfvertrouwen nam toe toen ik merkte dat het wel goed zou komen. Ik heb ook mijn professionele competentie verbeterd" (student uit Finland)

3. **Gezondheidskwesties/behoeften**

   Bespreek eventuele gezondheidsproblemen en/of medicijnen die de student gebruikt en hoe hiermee om te gaan tijdens de mobiliteit

4. **Welzijn**

   Wat heeft de student nodig om zich goed te voelen tijdens de mobiliteit?

5. **Praktische zaken**
   - **Is er hulp nodig bij het vervoer?** In sommige gevallen kan het nodig zijn om de student begeleiding te bieden vanaf zijn of haar woonplaats. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat het niet haalbaar is om een specifieke ontmoetingsplaats op de luchthaven of het treinstation af te spreken**.**
   - **Zijn er speciale woonwensen?** Denk aan bv.een eigen kamer of appartement om een rustige plek te hebben. Bovendien kunnen sommige studenten met een handicap rolstoeltoegankelijkheid nodig hebben.
   - **Is er extra financiële ondersteuning nodig?** (die bijvoorbeeld door Erasmus+ kan worden gedekt – Overzicht van de Erasmus+-regels inzake inclusie). Voor sommige studenten is het wenselijk om vóór hun mobiliteit een voorbereidend bezoek af te leggen.
   - **Overweeg of de student een extra verzekering nodig heeft**.
6. **Inclusief programma**: Bij het organiseren van een groepsuitwisseling is het belangrijk om rekening te houden met de inclusiviteit van het programma. Zorg

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

ervoor dat alle activiteiten op het programma universeel toegankelijk zijn en breng de nodige aanpassingen aan. Kan dir niet, bied dan alternatieven waar de hele groep uit kan kiezen. Geef van tevoren een nauwkeurig tijdschema, aangezien sommige studenten deze informatie nodig hebben om hun dag te plannen. Studenten kunnen ook baat hebben bij langere pauzes.

7. **Toegankelijkheid van het gastbedrijf en beschikbaarheid van professionals**: Check of de locatie geschikt is en of er begeleiding beschikbaar is
8. **Begeleiding**: Hoeveel ondersteuning is nodig? Is er bijvoorbeeld een begeleider nodig die altijd beschikbaar is?
9. **Specifieke vaardigheden van de begeleiders**: Heeft de student specifieke deskundigheid nodig, zoals een gebarentolk of een andere ondersteunings specialist?

Een checklist met betrekking tot individuele ondersteuningsplannen is hier beschikbaar.

3.3 Voorbereidende bijeenkomst met studenten en/of ouders

Organiseer een bijeenkomst met de student en eventueel ouders of andere betrokkenen. Bespreek hier het ondersteuningsplan en praktische zaken.
Voorbeeld van onderwerpen:

☐ Wensen en behoeften van studenten; overleg met personeel/familie.
☐ Gezondheid en medicatie
☐ Contactmomenten tijdens de het verblijf: doelstellingen, frequentie, vorm, betrokken personeel.
☐ Informatie over het gastland
☐ Specifieke voorzieningen voor toegankelijkheid
☐ Contactpersonen voor noodgevallen en ondersteuning
☐ Emotionele en sociale ondersteuning
☐ Rechten en plichten in het kader van Erasmus+
☐ Mobiliteitsondersteuningsplan

Hier vind je een voorbeeld van een werkblad voor de vergaderagenda.
Je kunt deze bijeenkomst ook gebruiken om het **mobiliteitsondersteuningsplan samen** te bespreken of in te vullen.

“Begeleiding en inhoud die aansluiten bij de persoon van de student zijn randvoorwaarden om de stap te durven zetten om mee te doen.” (Docent uit Nederland)

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Voorbeeldvragen:

1. Voel je je op je gemak bij reizen naar het buitenland?

2. Heb je vragen, zorgen of angsten over reizen naar het buitenland?

3. Heb je gezondheidsproblemen waar we rekening mee moeten houden?

4. Heb je ondersteuning of hulp nodig tijdens je mobiliteit?

Volg deze link voor meer informatie

3.4 Een noodplan opstellen

Maak vooraf een duidelijk noodplan en bespreek dit met de student en betrokken medewerkers.

Denk aan:

1. Een contactpersoon in het gastland die de student in een noodsituatie kan helpen. Dit kan bijvoorbeeld een begeleider zijn die weet wat hij of zij moet doen, iemand van de gastorganisatie of een arts.
2. Duidelijke afspraken over wat te doen in een noodsituatie, zodat zowel de student als de begeleider weten wat te doen.
3. Een adequate verzekering die onverwachte kosten dekt.

3.5 Voorbereidende bezoeken

Soms is een voorbereidend bezoeken aan de locatie zinvol. Dit helpt om ervoor te zorgen dat een Erasmus+-mobiliteitservaring veilig, goed georganiseerd en succesvol is voor docenten en studenten. Deze bezoeken helpen scholen om de gezondheids- en veiligheidsomstandigheden te controleren, praktische details te plannen, nauw samen te werken met gastorganisties en ervoor te zorgen dat de leerdoelen duidelijk zijn. Ze kunnen studenten ook meer zekerheid geven over de nieuwe plek, de dagelijkse gewoontes en de verwachtingen.

“Nu weet ik: leren stopt niet bij de grens. Deze reis heeft me enthousiast gemaakt om stage in het buitenland te lopen.” (Leerling uit Nederland)

Voorbereidende bezoeken kunnen de samenwerking met partners verbeteren en zorgen voor een betere ervaring voor deelnemers. Scholen moeten daarbij wel rekening houden met tijd, kosten en administratie.

Bij mobiliteitsprojecten die gericht zijn op toegankelijkheid en inclusie is een goede voorbereiding extra belangrijk. Door samen te werken met lokale Erasmus+-

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

coördinatoren, ondersteuningsdiensten en organisaties voor mensen met een functiebeperking, kan passende hulp worden geregeld, zoals persoonlijke begeleiding of aangepast vervoer. Deze ondersteuning kan tijdens een voorbereidend bezoek alvast worden getest en afgestemd.

Belangrijke stappen tijdens een voorbereidend bezoek

Wanneer studenten met een functiebeperking meegaan, kan een voorbereidend bezoek voor Erasmus+ helpen om alles goed te regelen. Zo zorg je voor een veilige, toegankelijke en inclusieve ervaring in het buitenland, waarin studenten goed kunnen leren.
Tijdens zo'n voorbereidend bezoek kunnen medewerkers of studenten verschillende zaken controleren en voorbereiden:

Gastinstelling	Locaties	Huisvesting
Vervoer	Nood- en medische hulp	Ondersteuning
Sociale en culturele deelname	Hulpmiddelen	Financiën

1. **Overleg met de gastinstelling of -organisatie**
   Bespreek samen wie waarvoor verantwoordelijk is. Ga na of er aanpassingen nodig zijn in het programma, neem de leerovereenkomst door en check of de geplande activiteiten haalbaar zijn. Zorg ook dat duidelijk is welke ondersteuning elke student nodig heeft.
2. **Toegankelijkheid van de locaties** Controleer of alle plekken die de student bezoekt goed toegankelijk zijn. Denk aan de school, de woning, toiletten en andere gezamenlijke ruimtes.
3. **Huisvesting**
   Kijk of de accommodatie geschikt is. Let op toegankelijkheid, afstand tot de leerplek en of er duidelijke afspraken zijn over veiligheid en noodsituaties. Check of het personeel op de hoogte is van de afspraken.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

4. **Vervoer en routes**
   Controleer hoe studenten zich verplaatsen (ook binnen de gastorganisatie) en of de routes goed te doen zijn. Kijk ook of er extra begeleiding nodig is tijdens de mobiliteit.
5. **Nood- en medische hulp**
   Zorg dat duidelijk is waar studenten terecht kunnen in geval van nood of bij gezondheidsproblemen.
6. **Ondersteunende diensten**
   Maak kennis met medewerkers of diensten die ondersteuning bieden aan studenten met een beperking en bespreek hoe jullie samenwerken en communiceren.
7. **Sociale en culturele integratie**
   Kijk naar mogelijkheden voor sociale activiteiten en hoe studenten kunnen meedoen aan het lokale leven
8. **Technische en onderwijskundige hulpmiddelen**
   Controleer of er passende aanpassingen en hulpmiddelen beschikbaar zijn voor het leren.
9. **Financiële en administratieve regelingen**:
   Bekijk of er voldoende budget is voor extra ondersteuning. Zorg dat alle regelingen voor inclusie vanuit Erasmus+ goed worden toegepast en bespreek hoe kosten worden vergoed.

Voorbereidende bezoeken kunnen helpen om mobiliteit veilig en toegankelijk te maken, maar zijn niet altijd nodig. Zet ze vooral in als ze echt meerwaarde hebben ten opzichte van de tijd en kosten.
Als je zo'n bezoek organiseert, is het belangrijk dat dit bijdraagt aan de zelfstandigheid en het zelfvertrouwen van de student. Bespreek de uitkomsten met de student (en eventueel met ouders) en neem ze op in het persoonlijke ondersteuningsplan.

De volgende checklist kan helpen om te controleren of alles goed geregeld is.

3.6 Andere belangrijke aandachtspunten vóór de mobiliteit

1. **Contact met medestudenten vooraf**
   Het helpt als studenten al vóór vertrek contact hebben met elkaar, bijvoorbeeld via een WhatsApp-groep. Zo kunnen ze zich voorstellen, vragen stellen en elkaar alvast leren kennen. Dit verlaagt spanning, zorgt voor meer verbondenheid en maakt het makkelijker om straks contact te maken op locatie.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

2. **Buddy-systeem**
   Je kunt een student koppelen aan een andere student die al ervaring heeft met mobiliteit in het buitenland. Deze buddy kan tips geven en ervaringen delen.
3. **Virtuele voorbereiding**
   Gebruik bijvoorbeeld Google Maps of video's om de locatie alvast te bekijken. Zo kunnen studenten de school, woonplek en routes verkennen. Dit helpt om vertrouwd te raken met de omgeving, geeft meer zelfvertrouwen en maakt de start in het buitenland makkelijker.

Deze checklist helpt je studenten vóór hun mobiliteit.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Module 4: Ondersteuning tijdens de mobiliteit

Als een student eenmaal in het buitenland is, blijft goede ondersteuning belangrijk. Deze ondersteuning loopt door tijdens de hele mobiliteitsperiode en wordt afgestemd op wat de student nodig heeft.

"Studenten integreren goed, zelfs op plaatsen waar de lokale bevolking geen Engels sprak. Het eten en de huisvesting waren goed. De groepswerkzaamheden tijdens de uitwisseling waren geweldig. Het was interessant om nieuwe mensen te leren kennen. Al met al was het een geweldige ervaring." (Docent uit Finland)

4.1 Erasmus+-kwaliteitsnormen voor ondersteuning

Ondersteuning tijdens mobiliteit moet zo goed mogelijk worden afgestemd op de student. Zowel de school van herkomst als de gastinstelling spelen hierin een rol. Volgens de Erasmus+-afspraken is het belangrijk dat:

1. Ondersteuningsbehoeften al vroeg worden vastgesteld.
2. Scholen en bedrijven goed samenwerken.
3. Het welzijn van de student tijdens de hele periode wordt gevolgd en ondersteund.

4.2 Ondersteuningsgebieden

Tijdens de mobiliteit kunnen studenten op verschillende vlakken ondersteuning nodig hebben. Het is goed om deze al vooraf in kaart te brengen, maar blijf ook tijdens het verblijf alert.
Belangrijke gebieden om te volgen zijn:

1. **Persoonlijk functioneren**
   Motivatie, omgaan met stress, energie en zelfvertrouwen.
2. **Leren en werken**
   Basisvaardigheden, concentratie, gezondheid en het afronden van taken.
3. **Samenwerken**
   Communicatie, teamwork, gedrag op de werkplek en omgaan met emoties.
4. **Dagelijks leven**
   Zelfzorg, omgaan met geld, reizen en vrije tijd.

"Ik vond het heerlijk om zelfstandig te zijn, het huis uit te gaan, de taal te leren en te zien op hoeveel verschillende manieren hetzelfde werk wordt gedaan." (Student uit Spanje)

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

4.3 Soorten ondersteuning

Elke student heeft andere behoeften. Daarom is het belangrijk dat er altijd ondersteuning beschikbaar is vanuit zowel de eigen school als de gastorganisatie.

Denk aan de volgende vormen van ondersteuning:

1. **Ondersteuning door medestudenten**
   Regel een buddy of medestudent die helpt bij het wegwijs worden, zowel op school/werk als in sociale situaties.
2. **Deelname aan activiteiten**
   Stimuleer studenten om mee te doen aan sociale en culturele activiteiten. Dit helpt om nieuwe contacten te leggen en voorkomt eenzaamheid.
3. Moedig de student aan om deel te nemen aan sociale en culturele activiteiten die worden aangeboden door de gastinstelling, de lokale gemeenschap of het lokale Erasmus Student Network. Deze activiteiten kunnen helpen bij het opbouwen van netwerken en het overwinnen van isolatie
4. **Monitoring en begeleiding:**
   Zorg voor een mentor of contactpersoon bij de gastinstelling. Deze volgt de voortgang (aanwezigheid, cijfers, gedrag) en ondersteunt de student. In het begin is extra aandacht belangrijk om goed contact op te bouwen
   Extra begeleiding (indien nodig)
   Soms is een extra begeleider nodig. Deze kan helpen tijdens de reis of in de eerste periode. Het Erasmus+-programma en andere initiatieven bieden financiële steun om dit te dekken. De begeleider hoeft niet altijd de hele periode aanwezig te zijn. Hoeveel ondersteuning nodig is, hangt af van:
   - de behoefte van de student; een student die hulp nodig heeft bij het dagelijks leven en zelfzorg kan een andere ondersteuning vragen dan een student die kampt met een laag zelfvertrouwen en een negatief zelfbeeld
   - de aard van het programma
5. **Regelmatig contact**
   Houd contact met de student via vaste momenten. Zo ontstaat een veilige situatie waarin de student vragen kan stellen of zorgen kan delen.
   Indien nodig kan ook contact met ouders of een gastgezin helpen.

Met de volgende checklist kun je controleren of de ondersteuning goed geregeld is en of studenten tijdens hun mobiliteit de juiste hulp krijgen.
Deze checklist helpt studenten tijdens hun mobiliteit.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Module 5: Ondersteuning na de mobiliteit

Als een student terugkomt van een uitwisseling, is het belangrijk om ook daarna ondersteuning te bieden. Zo kan de student de kennis en vaardigheden die hij of zij heeft opgedaan beter gebruiken in de verdere studie en loopbaan.
Deze fase helpt de student om terug te kijken op de ervaring en ervan te leren. Tegelijk is het een goed moment voor het team om te kijken wat goed ging en wat beter kan.

"Tijdens deze reis heb ik ook veel geleerd over andere culturen en hun tradities. Het was echt een prachtige ervaring, die me op psychologisch vlak enorm heeft gesteund, en ik zou het zonder aarzelen nog eens doen." (Student uit Griekenland)

Waarom nazorg belangrijk is

Goede begeleiding na de mobiliteit is belangrijk voor alle studenten, en extra belangrijk voor studenten met een beperking. Door een duidelijke follow-up krijgen studenten de ruimte om hun ervaringen te verwerken.

"De resultaten zijn zeer positief geweest op zowel professioneel als persoonlijk vlak; de studenten hebben hun zelfvertrouwen en zelfrespect vergroot. Nu is het noodzakelijk om de continuïteit in studie en opleiding te waarborgen." (Docent uit Spanje)

Belangrijke onderwerpen voor nazorg:

1. **Toepassen van wat is geleerd:**
   Het is belangrijk dat studenten hun ervaringen meenemen in hun verdere ontwikkeling. Dit kan bijvoorbeeld door:
   - reflectiegesprekken
   - het bijhouden van een dagboek
   - evaluaties
   - workshops of oefeningen
   - contact met medestudenten
2. **Mentale en sociale ondersteuning:** Na terugkomst kunnen studenten verschillende emoties ervaren. Soms kan dit extra begeleiding vragen, vooral als er al uitdagingen waren op mentaal gebied.
3. **Omgekeerde cultuurschok:** Studenten moeten vaak weer wennen aan hun eigen omgeving. Soms is dit lastig, vooral als ze in het buitenland een andere (bijvoorbeeld inclusievere) ervaring hebben gehad.

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

5.1 Ondersteuningsstrategieën

Naast algemene nazorg is het belangrijk om studenten ook gericht te ondersteunen, afgestemd op wat zij nodig hebben. Dit kan op verschillende manieren:

1. **Professionele ontwikkeling**: Bespreek samen met de student wat hij of zij heeft geleerd tijdens de mobiliteit. Dit kan in een workshop met medestudenten of in een persoonlijk gesprek. Denk aan vragen als:
   - Welke vaardigheden heb je ontwikkeld?
   - Hoe zet je deze ervaring op je cv of LinkedIn?
   - Hoe kun je hierover vertellen tijdens een sollicitatie?.
2. **Reflectie na de stage**: Laat studenten terugkijken op hun stage-ervaring. Wat ging goed? Wat hebben ze geleerd? Wat kunnen ze verbeteren?
   Dit is ook een mooi moment om ervaringen te delen met medestudenten en internationale inzichten uit te wisselen.
3. **Psychosociale ondersteuning:** Zorg voor begeleiding en mogelijkheden om ervaringen te bespreken, bijvoorbeeld in gesprekken of groepsbijeenkomsten. Besteed aandacht aan een mogelijke omgekeerde cultuurschok. Terugkomen uit het buitenland kan lastig zijn. Studenten kunnen zich bijvoorbeeld minder gemotiveerd, eenzaam of geïrriteerd voelen. Door hierover te praten, help je hen om weer goed hun plek te vinden

4. **Sociale contacten behouden**: Moedig studenten aan om contact te houden met mensen die ze tijdens de uitwisseling hebben ontmoet. Dit kan bijvoorbeeld via activiteiten van het Erasmus Student Network (ESN) of andere netwerken.

Verdere aanbevelingen

1. Zorg dat nazorg een vast onderdeel is van het mobiliteitsprogramma.
2. Maak gebruik van certificaten zoals het Europass-mobiliteitscertificaat, om vaardigheden zichtbaar te maken.
3. Bied ondersteuning op maat, afgestemd op de situatie van de student.
4. Het is aangetoond dat het gebruik van interactieve hulpmiddelen reflectie en leren stimuleren.

Met behulp van de volgende checklist kun je nagaan of de ondersteuning na de mobiliteit goed is geregeld en of studenten voldoende begeleiding krijgen na terugkomst.

De volgende checklist helpt uw studenten na hun mobiliteit.
Hier vind je een voorbeeld van het formulier dat studenten kunnen invullen om een stage in het buitenland te evalueren

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

Bibliografie

Boeken

1. Dawson, P., & Guare, R. (2013). *Executive functions in children and adolescents: A practical guide for diagnosis and intervention* (J. van Loon, vert.). Hogrefe Publishing Group.
2. Leung, A. K. Y., Maddux, W. W., & Galinsky, A. D. (2008). Multiculturele ervaring bevordert creativiteit en innovatie. *Psychological Science, 19*(6), 623–628. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02135.x
3. Pedersen, P. B. (2010). *Counseling across cultures* (6e druk). SAGE Publications.
4. Schepers, S. (2017). *Als alle breinen werken: Succesvol werken met neurodiverse kinderen en jongeren*. Business Contact.
5. Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2012). *Clinical interviewing* (5e druk). Wiley.
6. Sue, S., & Sue, D. W. (2016). *Counseling the culturally diverse: Theory and practice* (7e druk). Wiley.
7. Van Wienen, B. (2015). *Van individueel naar inclusief onderwijs*. Uitgeverij Janneke van Loon.

Online bronnen

1. Ammattiopisto Luovi. (2022). *RUORI-beoordelingsinstrument*. https://luovi.fi/wp-content/uploads/2022/11/ruori-in-english.pdf
2. American Counseling Association (ACA). (2021). *Ethiek en normen in de counseling*. https://www.counseling.org
3. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2021). *Gezondheid op reis*. https://www.cdc.gov/travel
4. Cultural Intelligence Center. (2020). *Culturele intelligentie ontwikkelen voor een effectieve reisvoorbereiding*. https://www.culturalq.com
5. Europese Commissie. (2020). *Een nieuwe vaardighedenagenda voor Europa*. https://ec.europa.eu
6. Europese Commissie. (2021). *Erasmus+ Programmagids*. https://erasmus-plus.ec.europa.eu
7. Europese Commissie. (2025). *Erasmus+ Programmagids 2025 (Versie 2)*. Bureau voor publicaties van de Europese Unie.
8. Europees Centrum voor de ontwikkeling van de beroepsopleiding (Cedefop). (2020). *Beroepsonderwijs en -opleiding in Europa: een vergelijkende analyse*. https://www.cedefop.europa.eu
9. Europese kwaliteitsborging in beroepsonderwijs en -opleiding. (n.d.). *Toegankelijkheid in Erasmus+*. https://epale.ec.europa.eu

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.

10. GoAbroad. (2021). *Voorbereiding op studeren in het buitenland: Geestelijke gezondheid en culturele paraatheid*. https://www.goabroad.com
11. Institute for International Education (IIE). (2021). *Voorbereiding op studeren in het buitenland: een gids voor studenten*. https://www.iie.org
12. Make It Happen. (n.d.). *Make It Happen Education*. https://makeithappen.education
13. MHA (Mental Health America). (2020). *Het belang van geestelijke gezondheid bij internationale reizen*. https://www.mhanational.org
14. Beroepsopleiding Spesia. (2022). *Toolkit voor speciale ondersteuning op de werkplek: Erityisen tuen työkalupakki työpaikkaohjaajalle*. https://ohjaan.fi/wp-content/uploads/2020/12/1315_Arviointiopas_tyopaikoille_EN-5.pdf
15. Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). (2021). *Internationale reizen en gezondheid*. https://www.who.int

Wetenschappelijke artikelen en publicaties

1. Erasmus+ Nationaal Agentschap. (2024). *Een buitenlandse ervaring voor het leven* [infographic PDF]. Opgehaald in juli 2025, van de Erasmus+-website: https://www.erasmusplus.nl/sites/default/files/2024-08/A%20Foreign%20Experience%20for%20Life.pdf
2. Internationale mobiliteit met een handicap. (juni 2021). *Inclusieve mobiliteit: belemmeringen en behoeften van jongeren met een handicap – Belemmeringen en stimulerende factoren voor jongeren met een handicap*. https://mobility-with-disabilities.org/wp-content/uploads/2021/06/Inclusive-Mobility-barrier-and-needs-from-young-people-with-disabilities.pdf
3. Leung, A. K. Y., Maddux, W. W., & Galinsky, A. D. (2008). Multiculturele ervaring bevordert creativiteit en innovatie. *Psychological Science, 19*(6), 623–628. https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02135.x
4. Sommers-Flanagan, J., & Sommers-Flanagan, R. (2012). Clinical interviewing (5e ed.). Wiley.
5. Sue, S., & Sue, D. W. (2016). Begeleiding van cultureel diverse personen: theorie en praktijk (7e druk). Wiley.

Audiovisuele bronnen

1. Astangu Projektid. (z.j.). *Astangu Project*. https://www.astanguprojektid.eu/
2. EAIE. (z.j.). *Handicap en mobiliteit*. https://www.eaie.org/resource/disability-mobility.html
3. OpenAI. (11 maart 2025). *Tips voor het organiseren van een Erasmus+-mobiliteitsprogramma op het gebied van administratie voor een student met een visuele beperking in Frankrijk*. https://chat.openai.com/
4. YouTube. (10 april 2023). *Erasmus+-ondersteuning voor inclusie van studenten met een handicap*. https://youtu.be/gUzpEIijWiA

Gefinancierd door de Europese Unie. De hierin geuite standpunten en meningen zijn echter uitsluitend die van de auteur(s) en geven niet noodzakelijkerwijs de standpunten van de Europese Unie of het Europees Uitvoerend Agentschap voor Onderwijs en Cultuur (EACEA) weer. Noch de Europese Unie, noch het EACEA kan hiervoor aansprakelijk worden gesteld.